

Г. ВАЩЕНКО ПРО РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОГО ІДЕАЛУ В СИСТЕМІ ВИХОВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛЮДИНИ

Ім'я професора Г. Ващенка — нашого земляка (народився у селі Богданівці на Прплуччні), педагога, людини, яка, перебуваючи в еміграції, жила долею України, працюючи на її майбутнє, донедавна було невідомим не тільки широкому загалу, а й вузькому колу фахівців. А вивчити його спадщину варто було хоча б тому, що більшість наукових праць він присвятив розробці системи національного виховання «української людини» (термін М. Шлемкевича) за духом і подобою.

Цікавими і цінними, на нашу думку, у цьому контексті є його міркування про ідеал людини, оскільки це питання надзвичайно актуальне у наш час — час переоцінки культурних вартостей, боротьби за різні ідеали.

Виховний ідеал твориться віками і по традиції переходить від покоління до покоління, зазнаючи змін під впливом епохи, політичних, економічних, соціальних умов життя народу, його культурного і духовного стану. Але яких би змін він не зазнавав, кожен народ завжди зберігає у генному коді своєї ментальності основу основ його, те, без чого цей народ розчиниться, асимілюється, зникне як національна окремішність. Такий традиційний виховний ідеал поряд з іншими народами має і народ український.

Довгий час (весь радянський період) він ігнорувався, заперечувався і відкидався. Це і зрозуміло, адже злиття, асиміляція, розчинення української нації було надзавданням русифікаторської політики того часу. Те, що було ключовим у вихованні японця, англійця чи француза, а саме національний фактор, не знаходило відбитку, реалізації у працях українських радянських педагогів. Цю нішу і заповнюють роботи Г. Ващенка.

Як зазначає вчений у праці «Виховний ідеал», «Ідеал людини — це те найкраще, що створив народ в розумінні властивостей людської особовості та її призначення».¹ Але ж ідеал, як ми вже зазначали, не є абсолютно сталим. Що ж визнати за традиційний ідеал? На це питання вчений відповідає, виходячи із того, що витримало випробування історії, що найбільше відповідає психології народу, його ментальності. При умові, що традиційний європейський виховний ідеал будується на засадах гармонійного розвитку людини (мається на увазі не розвиток всіх властивостей людини до одного рівня, а певну цілість, коли кожна здібність посідає певне місце і ґрунтується навколо центральної, що відіграє роль стержня) такою стержневою властивістю — за Г. Ващенком — є безмежна, беззастережна відданість Богові й Батьківщині. Їй підкоряються всі інші властивості українця як психічні, так і фізичні. Це є одночасно і властивість, і мета життя українця. Теза потребує глибшого і детальнішого розгляду.

Скористаймося з пояснень професора Омеляна Ковалю — провідного дослідника доробку Г. Ващенка. У виступі на установчому конгресі Всеукраїнського педагогічного товариства імені Григорія Ващенка (Київ, 1995 р.) він пояснює цю думку, спираючись на праці вченого, так: «Людина як твір Божий, з безсмертною душею, належить Творцеві і Йому належить повинуватись і служити. Служба ця полягає у виконванні й пошануванні заповідей, що творять моральний кодекс

поведінки між людьми. Одною з найважливіших заповідей є заповідь Любови: любови Бога і любови ближнього. Найближчими «ближніми» є члени родини, далі — роду, народу, людства. Однак людство у своєму розвитку оформилося в національні спільноти, в нації, що живуть на даній території... До найважливіших ознак нації належить мова, а з нею витворена культура, яка стає збірною душею нації та її духом. Життя нації залежить від її імунності, тобто спроможності себе захистити від зовнішніх агресорів і внутрішніх хвороб. Цю субстанцію, тобто, імунітет, дають здорові традиції, що передаються з роду в рід і творять національну пам'ять... Але найбільш успішна форма захисту для нації — її власна незалежна держава. Усвідомлення цієї істини спонукає членів нації до тісної солідарності і служби для неї. Така логіка національно думуючої людини. Звідси виводиться гасло «Бог і Батьківщина», що його передав нам Григорій Ващенко як мету виховання».²

Григорій Ващенко обстоює виховання вільної людини, яка керується б у своїй поведінці внутрішніми моральними засадами і відповідальністю перед Богом і народом. Для виховання такої людини потрібна і відповідна освітньо-виховна система, проєкт якої і створює педагог («Проект системи освіти в самостійній Україні» Мюнхен 1957 р.). Базується він на властивих Україні світоглядних засадах:

- «1) визнання Бога як Абсолютної істини; Добра і краси, як Творця і Промислителя світу;
- 2) віра в безсмертність душі людини і перевага Духа над тілом;
- 3) визнання абсолютної вартості особистості людини як образу і подоби Божої;
- 4) визнання як основи моралі любови до Бога і ближнього, любови до окремих людей і до Батьківщини».³

Першочерговим завданням школи у вихованні людини, ідеалом і метою якої є служіння Богові і Україні, він вбачає у:

- а) набутті нею відповідного світогляду;
  - б) отриманні доброї фахової підготовки;
  - в) розвиненні формальних здібностей інтелекту.
- Розглянемо почергово кожен із складових.

Світогляд є не що інше, як «система поглядів на об'єктивний світ і місце в ньому людини, на ставлення людини до дійсності, яка її оточує, на саму себе, а також зумовлені цих поглядом основні життєві позиції людей, їх переконання, принципи пізнання і діяльності, ціннісні орієнтації».⁴ Ми знаємо, що світогляд може бути матеріалістичним чи ідеалістичним. Корінна відмінність їх полягає у розв'язанні основного питання філософії — відношенні духовного і матеріального. Характерною ознакою ідеалістичного світогляду є віра в безсмертність душі, в первинність духа, а матеріалістичний світогляд стоїть на тому, що є лише матерія. Психічні ж процеси є рух і властивість високоорганізованої матерії, а всяке психічне життя припиняється зі смертю тіла. Матерія ніким і нічим не створена, вона існує вічно. Ці філософські напрямки існують вже більше двох тисяч літ, хоч терміни з'явилися значно пізніше (XVII — поч XVIII ст.). А до чого ж тяжіє ментальність українця?

Дослідники української душі одностайно підтверджують її емоційно-почуттєвий характер, «кордоцентричність». Памфіл Юркевич, українець з Полтавщини, що в 60-х р. XIX ст. викладав історію філософії у Московському університеті, у своїй праці «Сердце и его значение в духовной жизни человека» дав українській емоційності широке філософське обґрунтування. Він «...бачить межі людського пізнання, які іс-

нують, бо поза розсудком та його здатністю пізнавати світ приховується глибша чи вища функція людського духу, що служить за підставу розсудкові й створює можливості його розвитку»⁵ «Замітна річ, — писав з цього приводу д-р Я. Ярема в несправедливо призабутій цінній праці «Українська духовність в її істор. культур. виявах» (Львів 1937), — що Юркевич, якого діяльність припадає саме на час розцвіту природознавчого позитивізму, якого духом жила майже вся тодішня Росія, залишився **(в душі української традиції) непохитним антиматеріалістом і антираціоналістом...**»⁶ (підкреслення наше — О. К.). «В основі українського світогляду лежить виразна ідеалістична риса», — зазначає Іван Мірчук у роботі «Світогляд українського народу. Спроба характеристики» і тут же робить висновок, що основний елемент українського світогляду — це глибока релігійність, вона є визначальною складовою частиною національно-психічної структури. Це ж саме він підтверджує і в роботі «Історія української філософії», яка вміщена в «Енциклопедії українознавства» (Київ, 1995 р.).

Отже, небезпідставною є думка Г. Ващенко, що «...традиції нашого народу і сучасні світові події доводять, що єдиним правильним шляхом у вихованні нашої молоді є вироблення у неї ідеалістичного світогляду на релігійній основі. Тільки на такій основі людина може дати відповідь на питання, що стосуються не лише окремих явищ природи і суспільного життя, а й на питання про буття в цілому».⁷ Молодь «мусить бути в першу чергу добре озброєна знаннями з християнського віровчення й історії філософії з новіших філософських течій. Тому в навчальний план старших класів середньої школи неодмінно слід включити курс філософської пропедевтики».⁸

Завдання служіння Батьківщині вимагає гарної фахової підготовки, аби людина своїми знаннями і працею могла приносити їй якомога більше користі. Однак Г. Ващенко зазначає: «...ми підготуємо таких людей лише при тій умові, коли в основу вироблення професійних знань покладемо загальну освіту людини». «Фахова підготовка може тільки тоді дати повний ефект, коли вона базується, на попередній загальній освіті».⁹ І звідси висновок «...українська школа мусить приділяти багато уваги загальній освіті нашої молоді».¹⁰

Школа мусить також приділяти велику увагу і розвиткові так званих формальних здібностей, а серед них особливо увазі і логічному мисленню. Без чого неможливий поступ культури вперед.

Друге завдання у системі виховання молоді за Г. Ващенком — це морально-релігійне виховання. «Історія показала, що тривка мораль може бути побудована лише на релігійних засадах. Коли мораль будується на засадах кориса, щастя та інше, то вона кінець кінцем обертається в мораль егоїзму, себто перестає бути справжньою мораллю. Лише віра в Бога і безсмертя людської душі можуть бути основою високої моралі, що не знає компромісів і має абсолютний характер... Завдання школи полягає в тому, щоб ці традиційні ідеали відновити і пристосувати до сучасності і тих завдань, що ставить перед нашим народом історія. Особливо велику увагу треба звернути на виховання у нашої молоді патріотизму на християнських засадах. Крім того, школа має виховати у молоді гуманність, чуже відношення до людини не лише на словах, а й на ділі».¹¹

У ключі національних традицій пропонує Ващенко виховувати такі риси вдачі, що стають основою, здорового життя родини (юнацька і дівоча честь і пошанування батьків, старших). На цій же основі базується дружба, що за козацьких часів культивувалася у формі побратимства, свідомість власної людської гідності, яка є основою правдивості, вірності слову, честі.

Ставить Г. Ващенко перед школою і суспільством завдання виховання волі та характеру, фізичного загартування, аби досягти високого рівня здоров'я нації не, тільки духовного, а й фізичного.

Система естетичного виховання за Ващенко ґрунтується на таких базових началах, як етика побуту, сприймання краси природи, сприймання творів мистецтва і художня творчість у різних галузях її.

Поставлені завдання педагог пропонує здійснити через морально-релігійне виховання, національно-патріотичне, інтелектуальне і фізичне. Відповідно до цього мусить бути побудована система національної педагогіки, виховним ідеалом якої є служіння Богові і Україні.

«Ми, українці, ідемо з Хрестом. Наше гасло є Бог і Батьківщина. Але це не мусить бути лише порожніми словами. Коли ми з Хрестом, то мусимо бути і душею і серцем з Ним. Тому, ставлячи в своєму гаслі на перше місце Бога, мусимо ставити його на перше місце і в своїй діяльності взагалі, а у вихованні молоді зокрема. Це означає, що все виховання української молоді мусить бути пройняте християнським духом; що ми маємо виховувати християнський світогляд і риси характеру, що відповідають євангельським заповідям».¹²

Джерела та література:

1. Ващенко Г. Виховний ідеал. — Полтава, 1994. — С. 103.
2. Коваль О. Григорій Ващенко — людина — педагог — державник // Дивослово, — 1996, — ..... 4. — С. 53.
3. Там же. — С. 54.
4. Философский энциклопедический словарь. — М. — 1983, — С. 375.
5. Мірчук І. Світогляд українського народу. Спроба характеристики. — // Генеза, — К., 1994, — № 2. — С. 93.
6. Онацький Є. Українська емоційність. — // Українська душа — К., — 1992. — С. 39.
7. Ващенко Г. Виховний ідеал. — Полтава. 1994. — С. 183.
8. Там же. — С. 184.
9. Там же. — С. 184.
10. Там же. — С. 185.
11. Там же. — С. 185.
12. Ващенко Г. Роль релігії в житті людства і релігійне виховання молоді. — // Визвольний шлях, — Лондон, 1954. — Червень. — С. 27.